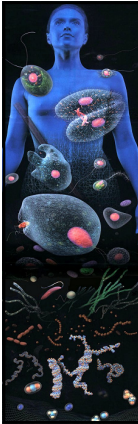

Vzácná Země...

... aneb važme si toho co na Zemi máme!

Vladimír Kopecký Jr.

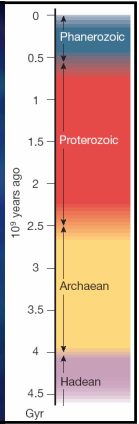
Fyzikální ústav Univerzity Karlovy v Praze
Oddělení fyziky biomolekul
<http://atrey.karlin.mff.cuni.cz/~ofb/kopeccky.html>
kopeccky@karlov.mff.cuni.cz

Vývoj Země

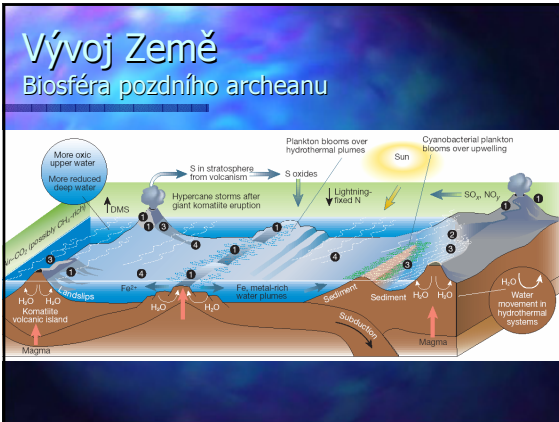
Geologické členění dob

- Povrch Země se zformoval krátce (100 My) po jejím vzniku před 4,5 Gy
- Již před 4,3 Gy měla Země zřejmě globální oceán
- Kyslíková atmosféra vznikla před 2,32 Gy
- Během vývoje prošla Země několika krizemi – globální zalednění (např. Huronská glaciace ca. 2,5 Gy, impakty planetek např. před 65 My)

Vývoj Země

Biosféra pozdního archeanu

Jedinečný Měsíc

K čemu je Měsíc dobrý?

- Stabilizuje rotační osu Země
- Způsobuje proměnné prostředí v přílivových zónách – vytváří tak přechodné prostředí
- Odebral část momentu hybnosti – zpomalil rotaci Země na únosnou míru (původní rotace by působila trvalé větry 200 km/h)
- Při vzniku „přidal“ něco hmoty Zemi
- Měsíc „funguje“ pouze proto, že jde o dvojplanetu Země–Měsíc (těžiště leží 1400 km pod povrchem Země)
- Existence a vznik soustavy Země–Měsíc je krajně nepravděpodobná...

Jedinečný Měsíc

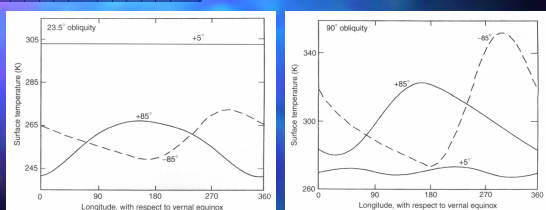
Kde se Měsíc vzal?

- Měsíc vznikl před ca. 4,5 Gy srážkou Země s tělesem o velikosti Marsu (ca. 1/2 průměru Země)
- Z vyvržené hmoty se postupně zformovalo těleso Měsíce
- Základní myšlenka pochází od Hartmanna & Davise z roku 1975)
- Možnost zachycení tělesa o velikosti Měsíce (ca. 0,27 průměru Země) je opravdu nepravděpodobná...

Jedinečný Měsíc

Co by bylo kdyby Měsíce nebylo

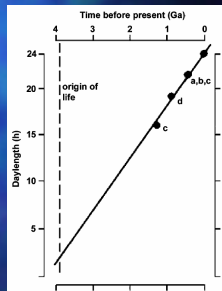
Model klimatických změn na Zemi bez Měsíce. Nepřítomnost Měsíce dovoluje masivní změny sklonu rotační osy od současné stabilní polohy 23,5° (vlevo) až po 90° (vpravo). Vyneseny jsou průběhy teplot pro polohu blízko rovníku 5° a poblíž pólu 85° (plná čára = severní, přerušovaná = jižní hemisféra). Na pólech může teplota oscilovat během roku od bodu mrazu až po 80 °C.

S. C. Morris: Life's solution. Cambridge University Press (2003) p. 91.

Jedinečný Měsíc

Nic není zadarmo...

- Poměr velikostí Země vs. Měsíc vede k vázané rotaci
- Měsíc byl před 3,9 Gy vzdálen pouze 200 000 km, nyní je 380 000 km
- Rotace Země se postupně zpomaluje z ~ 2 hodin na ~ 52 hodin (při plně vázané rotaci)
- Rychlá rotace spolu s mnohem větším přílivem mohla hrát roli při vzniku života – nahrazuje průběh PCR reakcí

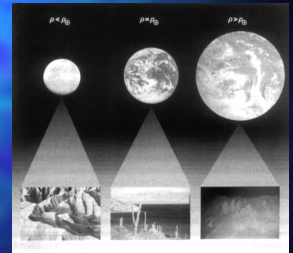

R. Lathe, Icarus 168 (2004) 18–22.

Jedinečnost Země

Velikost planety

- Menší Země (slabší gravitace)
  - Slabší atmosféra
  - Vyšší vyvrásněná horstva
  - Následně nižší povrchová teplota
  - Silnější litosféra (možný zánik deskové tektoniky)
- Větší Země (silnější gravitace)
  - Pravděpodobně pokryta globálním oceánem
  - Neexistence kontinentů výrazně snižuje oběh živin

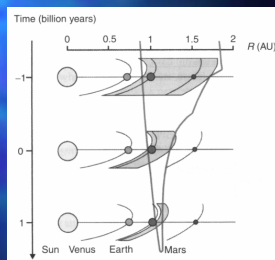

S. C. Morris: Life's solution. Cambridge University Press (2003) p. 91.

Jedinečnost Země

Správné místo v planetární soustavě

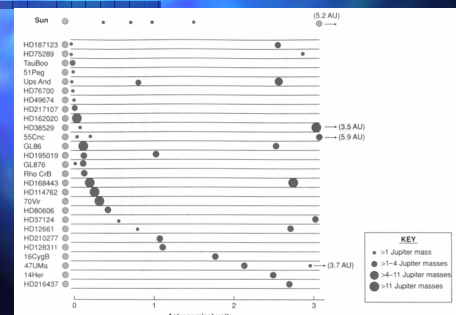
- Země se nachází v dlouhodobě obyvatelné zóně kolem Slunce
- Planetární soustava má Jupiter a obří plynné planety daleko od Slunce, kdy „vychytávají“ komety & spol.
- Biologické cykly na planetě mají „pufrovací“ schopnost, tj. jasnost Slunce stoupá o 30 % od vzniku soustavy, ale teplota Země se nezvýšila...

S. C. Morris: Life's solution. Cambridge University Press (2003) p. 91.

Jedinečnost sluneční soustavy

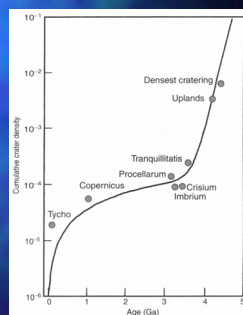
Porovnání s exoplanetárními systémy

Jedinečnost Země

Na kosmické střelnici

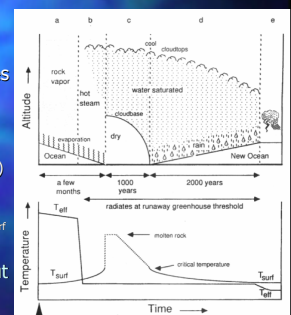
- Záznam v podobě kráterů na Měsíci ukazuje frekvenci dopadů planetek a komet v závislosti na čase
- Intenzivní éra bombardování skončila pře 4 Gy (V jejím závěru vznikla měsíční moře)
- Další výrazný pokles impaktů lze vysledovat pře 1 Gy
- Velké ničivé impakty se dnes odehrávají v řádech desítek milionů let
- Katastrofické dopady těles mají přímý vliv na evoluci
- Pravděpodobnost dopadu tělesa na Zemi je 96% a těleso má 100x větší dopadovou energii

Jedinečnost Země

Na kosmické střelnici

- V počátcích existence planety mohly být kataklyzmatické dopady těles časté
- Důsledky gigantického impaktu (těleso > 500 km)
  - Vypaření hornin v místě dopadu (T atmosféry 2000 °C)
  - Vypaření oceánů (atmosféra 1500 °C po staletí)
  - Extrémní skleníkový efekt (T_{surf} – teplota povrchu, T_{eff} – oblačnost z vesmíru)
- Život musel možná vzniknout opakovaně!

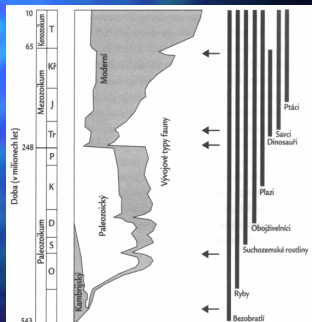

Jedinečnost Země

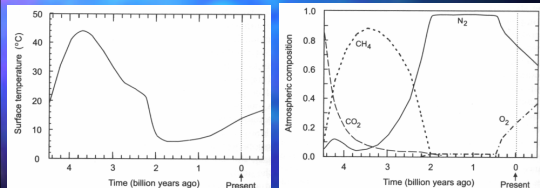
Na kosmické střelnici

- Otec a syn Alvarezovy prokázaly, že vymření dinosaurů před 65 My (hranice křída-kvartér) souvisí s dopadem planety (kráter Chicxulub v Mexickém zálivu)
- Ostatní menší vymírání lze pravděpodobně vysvětlit rovněž dopady planetek, ale důkazy chybí
- Vymírání na hranici perm-trias je velkou záhadou
  - Vymřelo minimálně 90 % všech druhů
  - Možnost dopadu planety byla vyloučena

Jedinečnost Země

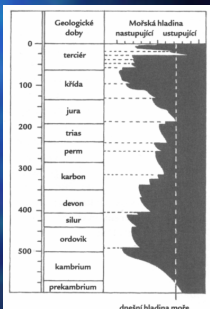
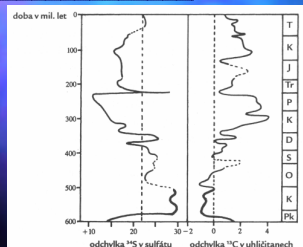
Nejasnosti s teplotou a atmosférou

- Vývoj teploty a složení pozemské atmosféry čase
- Není doposud jasné, zda-li teploty na dávě Zemi nebyly vyšší
- Zastoupení izotopů kyslíku v horninách ukazuje, že teplota mohla být z počátku mnohem vyšší: před 3 Gy 70 °C, před 2 Gy 60 °C, a teprve před 1,5 Gy klesla na 40 °C
- Vyšší teploty by mohly pomoci vysvětlit evoluci života

Obyvatelnost Země

Jsou podmínky stabilní?

Obyvatelnost Země

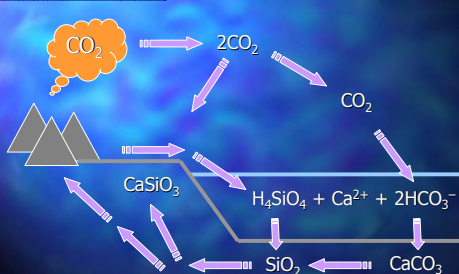
Uhlíčitano-křemičitanový stabilizující cyklus

- Koncentrace CO_2 v atmosféře je kontrolována pomalou interakcí s horninami (v časech $>10^6$ let)
  - Křemičitany by odebraly veškeré CO_2 za 400 Myr
  - Uhlíčitano-křemičitanový cyklus navrhl H. Urey roku 1952
- CO_2 je odstraňováno z atmosféry interakcí s Ca a Mg křemičitany (např. s wollastonitem CaSiO_3) a následně ukládáno v podobě uhlíkatů:

$$\text{CaSiO}_3 + 2\text{CO}_2 + \text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{Ca}^{2+} + 2\text{HCO}_3^- + \text{SiO}_2$$
- Rozpuštěné, zvětrané křemičitany jsou odnášeny proudy do moře, kde je organismy (existuje i abiotický ekvivalent reakce) využijí k tvorbě schráněk:

$$\text{Ca}^{2+} + 2\text{HCO}_3^- \rightarrow \text{CaCO}_3 + \text{CO}_2 + \text{H}_2\text{O}$$
- Sumární reakce vede k odstranění části CO_2 z atmosféry a jeho uložení ve formě sedimentů:

$$\text{CaSiO}_3 + \text{CO}_2 \rightarrow \text{CaCO}_3 + \text{SiO}_2$$

J. F. Kasting et al., Icarus 101 (1993) 108-128.

Obyvatelnost Země

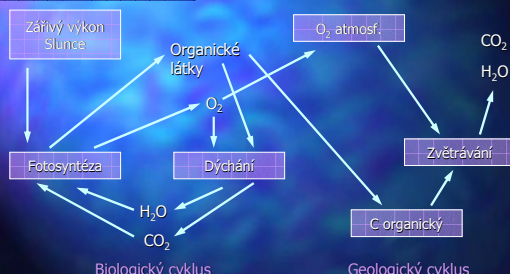
Uhlíčitano-křemičitanový stabilizující cyklus

P. Westbroek: Život jako geologická síla, Argo-Doklady (2002).

Obyvatelnost Země

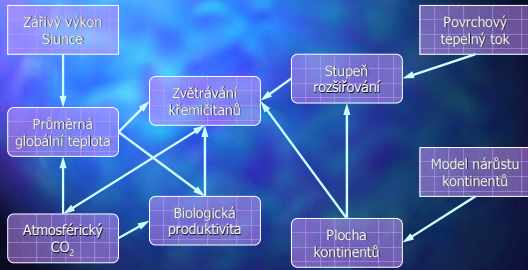
Propojení biologického a geologického cyklu

P. Westbroek: Život jako geologická síla, Argo-Doklady (2002).

Obyvatelnost Země

Jednoduchý model planety Země

G. Horneck, C. Baumstark-Khan (Eds.): Astrobiology. Springer (2002) pp. 47-56.

Obyvatelnost Země

Matematická stránka modelu

- Globální energetickou bilanci lze vyjádřit Arrheniovou rovnici: $(1 - a) S(t) = 4\sigma T_{\text{bbr}}^4$
a je albedo planety, σ Stefan-Noltzmanova konstanta, T_{bbr} značí efektivní teplotu záření černého tělesa
- Povrchová teplota planety T_s je vztažena k T_{bbr} faktorem skleníkového efektu: $T_s = T_{\text{bbr}} + \Delta T$
- Geodynamický model zahrnuje vztahy mezi zvětráváním a rozšiřováním pevniny: $f_{\text{wr}} \cdot f_A = f_{\text{sr}}$
 $f_{\text{wr}} = F_{\text{wr}} / F_{\text{wr},0}$ je normalizované zvětrávání, $f_A = A_c / A_{c,0}$ je normalizovaná plocha kontinentů a $f_{\text{sr}} = S / S_0$ je normalizované rozšiřování pevniny

G. Horneck, C. Baumstark-Khan (Eds.): Astrobiology. Springer (2002) pp. 47-56.

Obyvatelnost Země

Biomatematická stránka modelu

- Biologickou produktivitu Π lze vyjádřit jako funkci teploty a parciálního tlaku CO_2 v atmosféře:

$$\frac{\Pi}{\Pi_{\text{max}}} = \left[1 - \left[\frac{T_s - 25^\circ\text{C}}{25^\circ\text{C}} \right]^2 \right] \left[\frac{P_{\text{atm}} - P_{\text{min}}}{P_{1/2} + (P_{\text{atm}} - P_{\text{min}})} \right]$$

Π_{max} je maximální produkce (předpokládán dvojnásobek současné), $P_{1/2}$ je hodnota, při které tlakově závislý faktor nabývá hodnoty $1/2$ a $P_{\text{min}} = 10$ ppm je minimální tlak potřebný pro průběh fotosyntézy

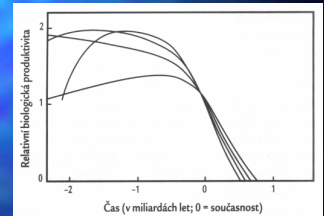
- Pro konstantní P_{atm} vyháží max. produktivita při $T_s = 25^\circ\text{C}$
- Nulová produktivita vychází mimo interval $T_s < 0, 50 >^\circ\text{C}$

G. Horneck, C. Baumstark-Khan (Eds.): Astrobiology. Springer (2002) pp. 47-56.

Obyvatelnost Země

Biomatematická stránka modelu

- Biologická produktivita Země s časem postupně roste
- Možná již je za vrcholem
- Zcela jistě bude v budoucnu klesat a to v důsledku nedostatku CO_2 a zvyšování teploty planety
- Je možné, že mikroby dokáží zamezit poklesu produktivity na nulovou úroveň po dlouhou dobu

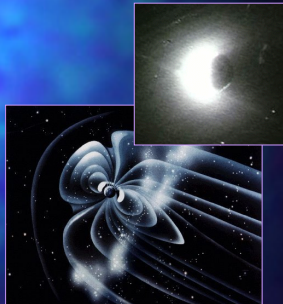

P. Ward & D. Brownlee: Život a smrt planety Země. Argo – Dokožán (2004).

Vývoj Země

Ztráta oceánů

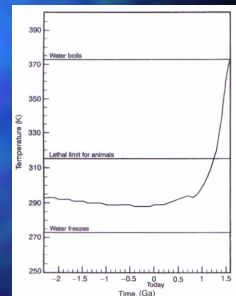
- Oceánská voda neustále uniká do vesmíru
- Z vesmíru lze pozorovat fluorescenci H I v Lymanově čáře alfa (UV záření)
- Závoj unikajícího vodíku se táhne do vzdáleností tisíců km
- Oceány se vypařují tempem 1 mm za 1 My
- Vypařování (přechodu do stratosféry) zabráňuje rychlý pokles teploty v atmosféře s výškou (ca. $9,8^\circ$ na 1 km)
- Při zvýšení teploty se mohou oceány vypařit velmi rychle...

Vývoj Země

Nárůst teploty

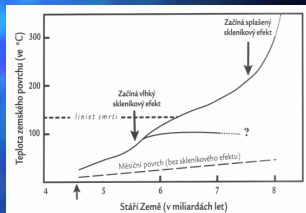
- Postupné narůstání jasnosti Slunce povede ke zvyšování teploty zemského povrchu
- Nárůst teploty bude způsobovat kolaps zpětnovazebných termoregulačních cyklů

Vývoj Země

Nárůst teploty

- Nárůst povrchové teploty bez skleníkového efektu by měl být lineární odezvou na zvyšování jasnosti Slunce
- Vypařování oceánů způsobí na Zemi lavinovitý skleníkový efekt a zánik života
- Pokud Země ztratí oceány do 1,5 Gy, pak bude nárůst teploty pozvolnější a skleníkový efekt se nerozeběhne

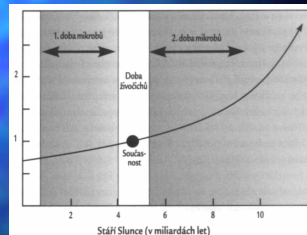

P. Ward & D. Brownlee: Život a smrt planety Země. Argo – Dokořán (2004).

Vývoj Země

Nárůst teploty

- Období, kdy může existovat komplexní život je velmi krátké
- Planeta Země vždy byla planetou mikrobů
- Jsou vyšší živočišné pouze krátkodobou anomálií života?
- Jaké jsou důsledky těchto jevů pro existenci mimozemského života?

P. Ward & D. Brownlee: Život a smrt planety Země. Argo – Dokořán (2004).

Země je opravdu vzácná...

...a když vezmeme to pivo, tak tu není špatně!

